

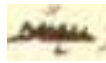
Eski Uygurca Metinlerin Transkripsiyonunda Kullanılan Yöntemler ve İşaretler

Özlem Ayazlı - Mehmet Ölmez
(İstanbul)

Eski Uygur metinlerinin bulunup yayımlanmaya başlanışından beri neredeyse 100 yılın üzerinde bir süre geçmiştir. Bu zaman zarfı içerisinde pek çok metin yayını yapılmıştır. Uygurca metin çalışmaları, bugün özellikle Berlin, Göttingen, Kyoto, Leningrad, Pekin, Tokyo, İstanbul, Ürümçi olmak üzere pek çok yerde de sürmektedir. Yapılan bu yayınlara baktığımız zaman transkripsiyonda izlenen yöntem konusunda bir fikir birliğinin olmadığını görmekteyiz. Bu ikiliklerin neler olduğunu tespit edip son zamanlarda sıklıkla kullanılan transkripsiyon yöntemlerini bir araya getirerek Uygurca metin yayınları için ortak bir transkripsiyon sistemi önermek amacıyla bu çalışmayı oluşturmaya karar verdik. Aşağıdaki verilen örneklerde ise sözcüğün ilk metin yayımlarındaki biçimine öncelik verip tarafımızca kabul gören yazıçevrimini [] köşeli parantez içerisinde gösterdik. Böylelikle zamanla yazıçevriminde oluşan değişiklikleri göz önüne sermeyi amaçladık. Ağırlıklı olarak Soğd harfli Uygur metinlerin transkripsiyon sorunları üzerinde durulan bu çalışmada, Uygur alfabesine has yazım özellikleri makalenin içeriğine dahil edilmemiş, gerekli görülen yerlerde kısa notlar düşülmüştür.

Ünlüler:

a ünlüsü: Uygurcada *a* ünlüsü sözbaşında çift elifle yazılmıştır.

alqu ''lqw (BT I, 1971: 19, A₂ 8). [alku]

Söziçi ve sonunda ise *a* ünlüsü tek elifle yazılmıştır.

qanta q'nt' (BT I, 1971: 17, A₁ 1). [kanta]

yana y'n' (BT I, 1971, D 184).

a ünlüsünün kendisinden sonra gelen çift ünsüzden önce tek elifle yazıldığını görmekteyiz. Bu eksik yazım özelliği ilk yayınlarında *ḡ* ile gösterilir. Yeni yayımlanan metinlerin yazıçevriminde ise *a* kullanılmaktadır. Uygurcaya ait bu eksik yazım özelliğini yazıçevrimine *ḡ* olarak değil de *a* olarak yansıtmayı daha doğru buluyoruz.

ḡanti 'mty (BT I, 1971: 17, A₁ 1). [amti]

alp 'lp (BT I, 1971, D 184). [alp]

arşlan 'rsl'n (Manichaica I, 183). [arşlan]

a ünlüsünün yazılmadığı örnekler için ise şimdiye kadar yapılan metin yayımlarına baktığımızda yine bir ikiliğin olduğunu görmekteyiz. Yazılmayan ünlülerin örneğin *q(a)ra* sözcüğünün bazı metinlerde *ḡra* bazı metinlerde ise *q(a)ra* biçiminde parantezli () olarak yazıçevrimi yapılmaktadır.

ḡra q'r' (Uigurica I, 376), *q(a)ra* q'r' (Manichaica I, 185). [k(a)ra]

yruḡi yrwqy (Uigurica I, 376), *y(a)ruḡ* yrwq (Manichaica I, 224).

[y(a)rukı]

ä ünlüsü: Sözbaşı, söziçi ve sözsonundaki *ä* ünlüsü esasen tek elifle yazılmıştır.

ärür 'rwr (BT I, 1971: 17, A₁ 1).

ärtiḡü 'rtykw (BT I, 1971, D 184)

äv 'v (Manichaica I, 149).

ä ünlüsünün yazılmadığı *k(ä)rgäk*, *t(ä)ñri* gibi bazı kelimeler söz konusudur. Bu kelimelerin Uygurca metinlerdeki imlasına baktığımızda bir ikilik olduğunu görmekteyiz. Örneğin *ä* ünlüsü bazen hiç yazılmadan *tngrı* olarak, bazen parantez içinde *t(ä)ngri*, bazen de italik olarak *täñri* şeklinde (BT III, 1974:26₃₅) transkripsiyonlanmıştır. Günümüzde izlenen yol ise yazılmayan ünlüyü *k(ä)rgäk*, *t(ä)ñri* gibi parantez içerisinde vermektir.

 kräk krk'k (Uigurica III, 4₄), *k(ä)rgäk* krk'k (Manichaica I, 24₃). [k(ä)rgäk]

 tngrı tnkry (Uigurica III, 4₆), *t(ä)ngri* tnkry (Manichaica I, 22₁), *täñrim* tnkrym (BT III, 1974:26₃₅). [*t(ä)ñri*]

ä ünlüsünün çift elifle yazılıp imlada '*ä*' gösterildiği durumlar da söz konusudur. Genelde '*äñ*' ve türevlerinde bunu görmek mümkündür. Örneğin, '*äñilki* / ''nk'ylyk (UWb 384b-385a), '*äñbaşlayuki* / ''nkp'sl'ywqy (UWb 384a), '*äñäyü* / ''nk'yw (UWb 382b), '*äñän-* / ''nk'n (UWb 381b), '*äñänyük* / ''nk'nywk (UWb 381b).

e ünlüsü: Uygurcada *e* ünlüsünün yazımında genelde *i/i* için kullanılan *ye* görülmekle birlikte nadiren de olsa elif harfi kapalı *e*'yi göstermek için kullanılmıştır. Uygurca üzerine yapılmış ilk çalışmalarda kapalı *e* bulunduran sözcüklerin yazıçevriminin genellikle *i* ile yapıldığını, son dönem çalışmalarda ise kapalı *e*'nin *e* harfi ile yazıldığını görmekteyiz. Rusya'da kapalı *e* için *é* de kullanılmıştır. Açık *ä* için *ä*'yi kullananlar kapalı *e* için *e*'yi tercih etmişlerdir (bak. *tep* Shogaito, 2008: 667a; *tängri* Shogaito, 2008: 664a). Türkiye'de ise açık *ä* için *e* kullanılırken kapalı *e*'nin önceleri gösterilmediğini, imlaya bağlı kalınarak *i*'nin kullanıldığı görülmektedir. Ör: *erdini* (Kaya, 1994: 61_{3.23}), *t(e)ngri* (Kaya, 1994: 61_{3.17}), *tip tidi* (Kaya, 1994: 62_{5.13}).

tip typ (BT I, 1971: 17, A₁ 1); *tep* (BT XXV, 2007: 56₄₈).

[*tep*]

birgü pyrkw (BT VIII, 1977: 38_{A136}); *ber-* pyr- (BT XXV, 2007: 54₁₁), *bér-* (Tugusheva, 2008: 14₆₃). [*ber-*]

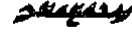
biš pyš (BT VIII, 1977: 31_{A17}); *béš* “5”, Tugusheva, 2008:13₁₀; *beš pyš* (BT XXV, 2007: 56₃₃). [*beš*]

ı ve i ünlüsü: Sözbaşındaki *ı/i* ünlüleri *elif* ve *ye* ile gösterilmiştir. Söziçindeki ve sözsonundaki *ı/i* için de yalnızca *ye* kullanılmıştır.

ı ünlüsü

ayütdi ’’yytdy (BT I, 1971: 17, A₁ 1).

sınları synl’ry (Manichaica I, 21₆).

y(a)rlıqančuči yrlyq’ñwçy (BT II, 1971: 17₂₂). [*y(a)rlıqančuči*]

i ünlüsü

tngri tnkry (Uigurica III, 4), *t(ä)ngri* (Manichaica I, 22).

[t(ä)ŋri]

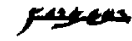

kiši kyşy (BT I, 1971: 17, A₁ 1) [*kişi*]

Eksik yazım; *a/e/ä* ünlüsünde olduğu gibi *ı/i* ünlüsünde de eksik yazım özelliği söz konusudur. Aşağıda görüldüğü üzere Uygurcadaki bu eksik yazım özelliğinin Uygurca metin yayınlarında farklı bir yazıçevrimi ile verildiğini görmekteyiz. Özellikle 1970’den sonra yapılan Uygurca yayınlarda bu eksik yazım özelliğinin yazıçevrimine parantezli () olarak yansıdığını görmekteyiz.

tınly tynlq (Uigurica I, 37₇) ; *tınl(i)g* (BT XX: 72₉₇).

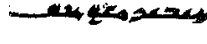

ygrminç ykrmyñç (Manichaica I, 15₁₆) [*y(e)g(i)rminç*]

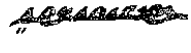
Uygurcanın ilk dönem metinlerinde karşımıza çıkan imlaya ilişkin bir başka özellik de söziçinde ünlülerin özellikle ek başında *elif* kullanılarak yazılma özelliğidir. Özellikle *ı/i*, *u/ü* gibi dar ünlülerde karşımıza çıkan bu özellik

a/ä'de de kendisini göstermektedir. *a/ä* örnekleri için bak. Özertural, 1996: 13.

 is'ig 'ys'yk (Manichaica I, 109).

 säv'inčl'ig s'vynç lyk (Manichaica I, 1120).

 y(a)r'uq yr'wq (Manichaica I, 107). [*y(a)ruk*]

 küč'ünüz kwyç'wnkwz (Manichaica I, 1011).

[*küç'ünüz*]

o ve u ünlüsü: Uygurcada sözbaşındaki *o* ve *u* ünlüsü *elif* ve *vav* ile gösterilirken söziçinde yalnızca *vav* ile gösterilmiştir. Uygur alfabesinde *o* ve *u*'nun aynı harflerle yazılması zaman zaman Uygurca metinlerde okuyuş farklılıklarını da beraberinde getirmiştir.

o ünlüsü

ol'wl (BT I, 1971: 17, A1 1).

nom nwm (BT I, 1971, D 183).

u ünlüsü

azunqä 'z wnq' (Uigurica I, 439) [*ažunka*]

ö ve ü ünlüsü: Sözbaşındaki *ö/ü*, *elif vav* ve *ye* ile gösterilmiştir. İlk hecede bir ünsüzden sonra gelen *ö* ve *ü* *vav* ve *ye* kullanılarak yazılırken ilk heceden sonraki hecelerdeki *ö* ve *ü* için yalnızca *vav* kullanılmıştır. *y* ve *k/g* ünsüzlerinden sonra bazen ilk hecedeki *ö/ü*'ler *ye*'siz yani eksik yazılmıştır. Örneğin; *yüz* ve *kök* sözcükleri gibi. Bu eksik yazım özelliği Uygurcanın ilk dönem metin yayınlarında yazıçevrimine *yuz* ve *kok* olarak yansımıştır; ama yeni yayınlarda karşımıza *kök*, *yüz* yazıçevrimiyle çıkmaktadır. Böylesi kelimeleri Uygurcanın bilinen bu imla özelliğinden dolayı ön ünlülü yani *ö'lü* ve *ü'lü*leri ile okuyarak Latin harflerine aktarmayı daha doğru buluyoruz.

ö ünlüsü

 ötrü 'wytrw (BT I, 1971: 17, A₁ 1).

 kök kwk (Manichaica I, 14₁₄). [kök]

ü ünlüsü

 ötrü 'wytrw (BT I, 1971: 17, A₁ 1).

 yüz ywz (Manichaica I, 12₁₅). [yüz]

 üçün 'wyçwn (BT II, 1971: 17₁₀).

Hem *ö*'nün hem de *ü*'nün gerek sözbaşında gerekse söziçinde aynı biçimde yazılması araştırmacılar tarafından içinden çıkılması zor bir durumu beraberinde getirmiştir. Kelimenin *ö*'lü mü *ü*'lü okunacağı konusunda kararsız kalan araştırmacıların bu durumu yazıçevrimine büyük harflerle yansıttığını görmekteyiz.

Ütrülgäli (BT II 50₁₁₉₆). [üdrülgäli]

yÜKärü ywk'rw (BT II 47₁₀₇₆). [yügärü]

Üdkä (BT II 26₂₇₃). [üdkä]

Fazla bir metin yayımının olmadığı ilk dönemlerde, bu tür *ö*'lü *ü*'lü mü olduğu konusunda çelişki duyulan sözcükler, yazıçevrimine bu şekilde aktarılırken son dönem yayınlanan metinlerde artık bu yazım özelliğinin kullanılmadığını görmekteyiz. Hangi biçim kabul görmüşse o şekilde yazıçevrimi yapılmaktadır. Yukarıda verilen sözcükler için geçerli olan ve kabul gören biçimler şöyledir: *üdrülüp* (*üdrül-* Wilkens, 2007: 434a), *yügärü* (Wilkens, 2007: 448b), *üdkä* (*üd* Wilkens, 2007: 433b).

Ünsüzler:

b ve p ünsüzü: *b* ve *p* ünsüzleri Uygurcada tek bir harfle gösterilmiştir.

***b* ünsüzü**

burxanlar pwrq'n l'r (BT I, 1971: 19, A₂ 8). [burhanlar]

bodis(a)t(a)v pwdystv (BT II, 1971: 20₁₀₃).

p ünsüzü

alp 'lp (BT I, 1971, D 184; BT II, 1971, 20₉₇). [*alp*]

tip typ (BT I, 1971: 17, A₁ 1). [*tep*]

č ünsüzü: Uygurcada birkaç Türkçe sözcük dışında *çaruk* “çarık”, *çäçäk* “çiçek” gibi genelde sözbaşında alıntı sözcüklerde karşımıza çıkar: (*çaçan* “çay fincanı” < Çin. 茶盞 *cha zhan*; *çahşapat* “12. ay” < Soğd. *čxšp'δ(δ)* < Skr. *śikṣāpada*, *çao* “kağıt para” < Çin. 鈔 *chao*, *çın* “gerçek, doğru” < Çin. 眞 *zhen*).

ç(a)mbudivip çmpwdyvyp (AYS VI, 160₁₅₂)

awčï 'vçy (Uigurica IV, 706₅₄) [*avçï*]

barča p'rç' (Manichaica I, 21₆)

üčün 'wyçwn (BT II, 1971: 17₁₀).

Altun Yaruk'un Çin'de yapılan yayımında Ürümçi'de *ç*'nin *ch* ile yazıldığı görülmektedir. Ör: *ichintä* (Ayup, Tursun, 2001: 372₂₃), *tapincha* (Ayup, Tursun, 2001: 372₂₃).

d ve t ünsüzleri:

d ünsüzü

adaq 'd'q (Manichaica I, 17₂₀), *adaqların 'd'q l'r yn* (BT I, 1971: A₂ 16) [*adak*]

t ünsüzü

täg t'k (Uigurica I, 37₁)

tip typ (BT I, 1971: 17, A₁ 1). [*tep*]

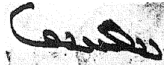

anti 'mty (BT I, 1971: 17, A₁ 1). [*amti*]

Uygurcadaki ilk metin yayınlarına baktığımızda *d* ve *t*'nin birbirlerinin yerine de kullanıldığını görmekteyiz. Şöyle ki; ilk metin yayımlarında sözcüklerin yazıçevrimi transliterasyonlarına uygun olarak yapılmış yani görülen her şey yazıya aktarılmış ama olması gereken biçimi göstermek amacıyla *t*'nin veya *d*'nin altına bir nokta konmuştur. *d* sözcüğün *t* okunması gerektiğini *t* ise *d* okunması gerektiğini gösterir. Bu durum ilk metin yayımları için geçerlidir.

aridip ''rydyp (BT III, 1974: 26₄₀). [*arıtıp*]

kedärip kyd'ryp (BT III, 1974: 26₄₀). [*ketärip*]

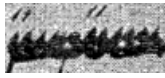

tuçyuluq twdqwlwq (BT III, 1974: 26₄₄). [*tuğuluk*]

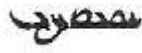
ätgüüg 'tkw lwk (BT III, 1974: 30₉₀). [*ädgüüg*]

Son dönemlerdeki metin yayımlarında ise tam tersi bir yol izlenmektedir. Sözcük olması gerek biçimiyle, etimolojisine uygun olarak, yani *d*'li okunması gerekiyorsa *d*'li okunmuş; ama transliterasyonunun *t*'li olduğunu göstermek için *d*'nin altına nokta konmuştur.

odgurak “şüphesiz, muhakkak” 'wtqwr'q̄ (BT XXV, 2007:

56₅₉)

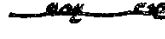

üdkı 'wtky (Ayazlı, 2009, 103₂₆)

g ve k (ön damak) ünsüzleri: *k* ve *g* Soğd kökenli Uygur yazısında tek bir işaretle gösterilmektedir. Geçmişte bu iki fonem Türkoloji çevrelerinde bazı

ikilikleri de beraberinde getirmiştir. Aynı kelime için farklı okuyuşlar önerilmiştir. Söz gelimi; *eksük* → *egsük*, *inçke* → *inçge*, *yükmek* → *yügmek*, *böşüg* → *böşük* “akraba”, *beleg* → *belek*.

***k* ünsüzü**

 küçlüg kwyç lwk (Uigurica I, 37₁).

 kim kym (BT I, 1971: 19, A₂ 8).

 kälmišlär k'lmyš l'r (BT I, 1971: 19, A₂ 8).

***g* ünsüzü**

 täg t'k (Uigurica I, 37₁; BT I, 1971: D₈₉).

Metin transkripsiyonlarında birbirlerinden ayırt edilemeyen bu harfler zaman zaman da birbirlerinin yerine de kullanılmıştır. Bu da metinler arası ikiliklere yol açmıştır. Aşağıdaki örneklerde *k/g*'nin Uygurcada ayırt edilememesinden kaynaklanan ikili biçimlere rastlamaktayız.

körg kwyrk (Uigurica I, 39₇) (eski imla ile); yeni ve geçerli imla

ile *körk*

täkimlig t'kymlyk (Uigurica II, 55₄); yeni ve geçerli imla

ile *tägimlig*

täkräsintä t'kr'synt' (Uigurica III, 13₅); yeni ve geçerli

imla ile *tägräsintä*

g, k ve h (art damak) ünsüzleri:

Uygurcada bu harfleri göstermek için tek bir işaret, harf kullanılmaktadır. Bazen *k* ünsüzü *g* ünsüzünden üzerine konan iki nokta ile ayrılmıştır. Bu seslerin üçünün de tek bir harfle gösteriliyor olması yazım konusunda karışıklık yaratmıştır. İlk dönem Uygurca metinleri ile son dönem Uygurca

metinleri arasında imla konusunda ikilikler oluşmuştur. Örneğin; eski imla ile *qormuzta* (Uigurica IV, 720₉₃); yeni ve geçerli imla ile *hormuzta*.

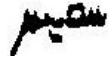
g ünsüzü

 uruy 'wrwq (Manichaica I, 17₁₅). [*urug*]

 quruy q̄wrwq (Manichaica I, 17₁₂; BT I, 1971: D 341).
[*kurug*]

 *yruqlugh*¹ yrwq lwq (Ayup, Tursun, 2001: 253₁₈)

[*y(a)rukluḡ*]

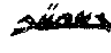
 atlgh 'tlq (Ayup, Tursun, 2001: 253₄). [*atl(i)g*]

k ünsüzü

 qanta q̄'nt' (BT I, 1971: 17, A₁ 1). [*kanta*]

 alqu 'lqw (BT I, 1971: 19, A₂ 8). [*alku*]

 t(a)qi tqy (Manichaica I, 8₉) [*takı*]

 yruqi yrwqy (Uigurica I, 37). [*y(a)rukı*]

h ünsüzü

 xan q'n (BT I, 1971: 17, A₁ 1, BT II, 1971: 18₃₂). [*han*]

 burxanlar pwrq'n l'r (BT I, 1971: 19, A₂ 8; BT II, 1971: 17₂₃). [*burhanlar*]

j ve z ünsüzü: Uygurcada *z* ve *j* sesleri için tek bir harf, işaret kullanılmıştır. İlk dönem Uygurca metin yayımlarına baktığımızda *j*'nin

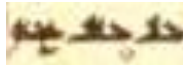
¹ Ürümçi'de art ünlülerle kullanılan *g* için *gh*'yi görmekteyiz (Ayup, Tursun, 2001: 253₁₈).

yazıçevriminin *z*, *ž* olarak yapıldığını, son dönem Uygurca metinlere baktığımızda ise *j* için *ž* yazıçevrimi kullanıldığını görmekteyiz (bak. *ažun* Wilkens, 2007: 334).

j ünsüzü

azunqä ’’z wnq’ (Uigurica I, 43₉) *ažun* Soğd. ’’z wn (BT I, 1971: A₁ 15). [*ažunka*]

v(a)žirliγ Skr. *vajra*+T. *ly* *vžyr lyq* (BT I, 1971: A₂ 16). [*važırlıg*]

z ünsüzü

qorqinčsiz *qwrqynčsyz* (Uigurica I, 41₁).

*ayinčsiz*² ’’yynčsyz (Uigurica I, 41₂).

Uygurca metinlerin yazıçevriminde tek noktalı *ž* de karşımıza çıkmaktadır.

ät'öz ’t’wyz (Manichaica I, 17₁₇). [*ät'öz*]

yuzärčä ywz ’rč’ (Manichaica I, 17₁₄). [*yüzärčä*]

Uygurca metinlerin yazı çevriminde çift noktalı *ž* de karşımıza çıkmaktadır.

laγzin l’qzγn “domuz” (Manichaica I, 12₁₆). [*lagzın*]

yuz ywz (Manichaica I, 12₁₅). [*yüz*]

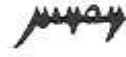
ot'uzunč ’wt’wz wnč (Manichaica I, 12₁₆). [*ot'uzunç*]

² *ayinčsiz*, Uigurica I’de *avinčsiz* olarak görülür. Doğru okuyuş olan *ayinčsiz* için bak. UWb. 309a.

Transkripsiyonda tek noktalı *z*, *s* ile yazılmış kelimeyi göstermek için de kullanılmıştır.

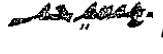

kwyswmm'z közünmâz (AYS VI, 408.7)

sws'q suzak (AYS VI, 406.22)

l ünsüzü: Sözbaşında alıntı kelimelerde (*lav* “an” Skr. *lava*, *lin* “çark, tekerlek” < Çin. 輪 *lun*, *luo* “ejderha” < Çin. 籠 *long*) kullanılır. Çoğul eki olarak kullanılan *-lAr*'ın kelime gövdesinden ayrı yazıldığı görülür (bak. *burhanlar*)

layzîn “domuz” (Manichaica I, 12₁₆). [lagzın]

laçim l'çyn “şahin” (BT I, 1971: D₆₁).

ol'wl (BT I, 1971: 17, A₁ 1).

burxanlar pwrq'n l'r (BT I, 1971: 19, A₂ 8) [burhanlar]

m ünsüzü: Türkçe sözcüklerdeki ilk hecedeki *n* ve *ŋ* komşuluğu dışında başta görülmez.

m(ä)ngikā mnkyk' (Manichaica I, 12:10). [mäŋikā]

aṃtī'mty (BT I, 1971: 17, A₁ 1). [amtı]

nom nwm (BT I, 1971, D 183).

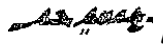
n ünsüzü: Türkçe sözcüklerde *nä* ve türevleri dışında başta görülmez.

nom nwm (BT I, 1971, D 183).

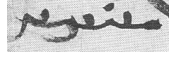

yana y'n' (BT I, 1971, D 190)

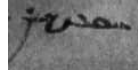

layzîn “domuz” l'qzyn (Manichaica I, 12₁₆). [lagzın]

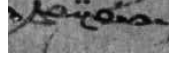
Bazı yazmalarda *n̄*'nin üzerine tek nokta konulduğu görülebilir. Tek noktalı *n̄*'ler:

inimiz 'yñ ymyz (SUK: Sa08₁₆). [inimiz]

ögän 'wyk'n "kanal" (SUK:Sa10₃). [ögän]

onluğum 'wnlwq wm "onluğum" (SUK: Sa10₁₂).

[onlukum]

ŋ ünsüzü: *ŋ* ünsüzü, ilk dönem yapılmış Uygurca çalışmalarda *ng* ünsüz çifti veya *n̄* ile gösterilmiştir, kelime başında görülmez.

ng yazıçevrimi ile

tonga twnk' (Uigurica I, 37₁). [toŋa]

yanga y'nk' (Uigurica I, 37₁). [yaŋa]

manga mnk' (Uigurica III, 12₁₄) [maŋa]

t(ä)ngri (Manichaica I, 22₁), *tngri* tkry (Uigurica III, 11₁₁; Ayup, 2001: 372₂₁); [t(ä)ŋri]

köŋüllüg kwnkwł lwk (BT II, 1971: 17₂₇).

[köŋüllüg]

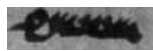
n̄ yazıçevrimi ile

köŋüllüg (TT III: 205₁₁₅) [köŋüllüg]

mäniñ "benim" (TT VI: 106₁₆) [mäniŋ]

ŋ yazıçevrimi ile

Son dönem yapılan Uygurca çalışmalarda *ŋ* ile görülmektedir.

ärtiñü 'rtynkw (BT I, 1971, D 184)

 t(ä)ŋri (BT I 1971: A₂ 5),

r ünsüzü: Genelde iki dişle yazılır.

 burxanlar pwrq'n l'r (BT I, 1971: 19, A₂ 8). [burhanlar]

 ärür 'rwr (BT I, 1971: 17, A₁ 1).

Uygurcada genelde iki dişli yazılan *r*'lerin dışında sözbaşında tek dişle yazılmış *r*'ler de karşımıza çıkmaktadır.

 riti ryty “büyü” (BT VII, 1976: 59₆₉₈).

 ratna r'tn' (BT VII, 1976: 59₇₀₁).

Söziçinde de tek dişle yazılmış *r*'ler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin;

 krgäk krk'k (Uigurica III, 44) [k(ä)rgäk]

s ve ş ünsüzü: Uygur yazısında esasen başlangıçta *s* ve *ş* ayırt edilmiştir, Bunda da belirleyici olan *s*'nin altına konan iki nokta olmuştur. Sonraki dönemlerde *ş* altına konan iki nokta ile *s*'den ayırt edildiği örnekler de vardır ancak sistemli değildir. Transkripsiyonda Ürümçi'de *ş* için *sh*'nin kullanıldığını, Türkiye'de ise daha çok *ş* yazımının tercih edildiğini görmekteyiz (bak. örnekler bölümü).

s ünsüzü

 sïnlarî synl'ry (Manichaica I, 21₆).

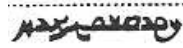
 sav s'v (Manichaica I, 15₂, BT II 23₁₉₅).

ş ünsüzü

 şamnančlar š'mn'nč l'r (BT II, 1971: 17₁₀).

 kişi kyşy (BT I, 1971: 17, A₁ 1). *kişi* (Kaya, 1994: 62_{6,20}).

 uluş 'wlwş (Manichaica I, 26₂₈).

 kötrülmish kwytrwlmış (Ayup, Tursun, 2001: 251₅).

[kötrülmüş]

 yrlıkamış (Ayup, Tursun, 2001: 255₂₀).

[y(a)rlıkamış]

v ünsüzü: Sözbaşında alıntı sözcüklerde karşımıza çıkan *v*, söziçi ve sözsonunda imla olarak *y* harfine benzese de ufak bir farkla *y*'den ayırt edilmiştir.

 awçi 'vçy (Uigurica IV, 706₅₄) [avçı]

 ç(a)mbudivip çmpwdyvyp (AYS VI, 160₁₅₂)

 äv 'v (Manichaica I, 14₉).

 sav s'v (Manichaica I, 15₂).

y ünsüzü: Genelde Uygurca metinlerde *y* ünsüzünün transkripsiyonu için *y* kullanılırken Uygurcanın ilk dönemlere ait yayınlarda yazıçevrimlerinde bazı türkologlar tarafından *j*'nin de kullanıldığını görülmektedir. Örneğin, Tuğuşeva'nın 1980'deki çalışmasında *j*'yi kullanırken daha sonraki çalışmasında *y*'yi (*yétinč*, Tuğuşeva 2008, 14₅₄) tercih ettiğini görmekteyiz.

 yana y'n' (BT I, 1971, D 190)

 yol ywl (BT II, 1971)

SONUÇ

Son olarak Uygurca metinlerin yazıçevriminde kullanılmış harfleri tablolaştırarak da vermeyi uygun buluyoruz. Bu tabloda, Uygurcanın yazıçevriminde şimdiye kadar kullanılan harfler, transkripsiyonlu ve transliterasyonlu biçimleriyle yer almaktadır. Uygurca çalışmalarında izlediğimiz imla, *Uigurisches Wörterbuch*'a (Röhrborn, 1977-1996) ait imladır. Bu

çalışmayı yaparken öne çıkan bazı noktaları burada zikretmenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

1. Bazı sözcüklerde ünlülerin yazılmamasının (bak. *a/e* *i/i* ünlüleri) yazıçevrimine yansımaları, eksik yazılan harfin parantez içerisine alınmasıyla sağlanmalıdır. Sözelimi ; *y(a)ruk*, *k(a)ra*, *k(ä)rgäk*, *t(ä)ñri*, *tñl(i)g*.

2. Sözcük, olması gereken biçimiyle yani *d*'li okunması gerekiyorsa *d* şeklinde yazılmalı transliterasyonunun *t*'li olduğunu göstermek için de *d*'nin altına nokta konmalıdır.

Ör.; *odgurak* 'wtǰwr'ǰ (BT XXV, 2007: 56₅₉)

üǰki 'wtky (Ayazlı, 2009, 103₂₆)

3. *k*'nin üzerindeki iki nokta, *š*'nin *ž*'nin altındaki iki nokta transliterasyon yapılırken verilmeli, transkripsiyonda bu işaretler gösterilmemelidir. Transliterasyonu yapılmayan metinlerde *ž*'nin ve *š*'nin altındaki noktalar belirtilebilir.

Ör.; *kutıña* ǰwtynk' (Wilkens, 2007: 180₁₉₃₁).

arži 'rzy (Wilkens, 2007: 178₁₉₁₄).

ǰežit tyz yt (Wilkens, 2007: 158₁₆₃₀).

4. Transkripsiyonda tek noktalı *z*, Uygur harfli metinde *s* ile yazılmış, ancak *z* olarak yazıçevrimi yapılması gereken kelimeler için kullanılmalıdır. Ör.: *suzak* “köy ” sws'q (AYS 406.22), *közünmüz* kwswnm'z (AYS 408.7).

Çeşitli Yazıçevrimi Sistemlerinin Karşılaştırmalı Tablosu

	Berlin Japonya Rusya	Türkiye	Ürümçi / Uyguristan	Uigurisches Wörterbuch Transkripsiyon	Uigurisches Wörterbuch Transliterasyon	Giessen / Göttingen
a	a, ȧ	a, ȧ	a	a	” , ’	” , ’
b	b	b	b	b	P	p
ç	č	ç	q, ch ^{AY}	č	Č	č
d	d, ṫ	d, ṫ	d	d, ḋ	D, T	d, t
ä	ä, ’ä	e, ’e	ə ³ , ä	ä	’	’
e	e / i	è / i	i	e	Y / ’Y	y / ’y
g / ğ	g / g / γ / γ’	g / ğ	g / q̇, gh ^{AY}	g	K / Q, Q̇, Q̇	k / q, q̇, q̇
h	h / χ, x, ẋ	h / ḣ, ḣ	x	h	H / X	h / x
ı	ĩ	ı	ĩ	ı	Y, Y	y, ’y
i	i	i	i	i	Y, ’Y	y, ’y
j	ž, ž	j		ž, ž	Ž, Ž, Z	ž, ž
k / q	k / q, q̇, q̇	k / k̇	k / k, q ^{AY}	k	K / Q, Q̇, Q̇	k / q, q̇, q̇
l	l	l	l	l	L	l
m	m	m	m	m	M	m
n	n, ñ	n, ñ	n	n	N, Ñ	n, ñ
ñ	ng, ñ, η	nġ, ng, ñ	η, ng ^{AY}	η	NK	nk
o	o	o	o	o	W / ’W	w / ’w

³ Bazı sözcüklerde kapalı e ayrımı ə altına konan bir nokta ile gösterilir.

ö	ö, ɔ	ö, ɔ	ə, ö ^{AY}	ö	W / WY / 'WY	w / wy / 'wy
p	p	p	p	p	P	p
r	r	r	r	r	R	r
s	s, z	s, z	s	s, ş	S, Z	s, z
ş	ş, ş	ş	x, sh ^{AY}	ş	Ş, Ş	ş, ş
t	t, d	t, d	t	t, t̥	T, D	t, d
u	u	u	u	u	W / 'W	w / 'w
ü	ü, ɯ	ü, ɯ	ü	ü	W / WY / 'WY	w / wy / 'wy
v	v	v	v	v	V	v
y	y	y	y	y	Y	y
z	z, ş	z, ş	z	z, z̥	Z, S	z, s

KAYNAKÇA

- ADAM, Volker, Jens Peter LAUT, Andreas WEISS, *Bibliographie alttürkischer Studien*, Wiesbaden 2000.
- ARAT, Reşit Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, Ankara 1965.
- ARLOTTO, Anthony, *The Uighur Text of Hsuan Tsang's Biography*, (yayınlanmamış doktora çalışması) Harvard Üniversitesi, Massachusetts 1966.
- ASMUSSEN, Jes Peter, *X^uāstvānīft*, Studies in Manichaeism, Copenhagen, 1965.
- AYS VI: Ayazlı, Özlem, *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- AYUP, Tursun, Muhämmätrehim Sayit, *Qādimki Uyğur Til – Yeziqidiki Altun Yaruq*, Ürümçi: Şıncañ Halk Neşriyatı 2001.
- BARAT, Kahar, *The Uygur Xuanzang Biography IX*. PhD. Dissertation, Harvard 1993.
- BARUTÇU-ÖZÖNDER, F. Sema, *Üç İtigsizler: Giriş, Metin, Tercüme, Notlar, Index*, Ankara 1998.
- BT I: HAZAI Georg, Peter ZIEME, *Fragmente der uigurischen Version des „Jin'gangjing mit den Gāthās des Meister Fu. Berliner Turfantexte I*, Akademie Verlag, Berlin 1971.
- BT II: RÖHRBORN, Klaus, *Eine uigurische Totenmesse, Text Übersetzung, Kommentar Faksimiles, Berliner Turfantexte II*, Akademie Verlag, Berlin 1971.
- BT III: TEZCAN, Semih, *Das uigurische Insadi-Sūtra, Berliner Turfantexte III*, Akademie Verlag, Berlin 1974.
- BT VII: KARA Georg, Peter ZIEME, *Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung, Berliner Turfantexte VII*, Akademie Verlag, Berlin 1976.
- BT VIII: KARA Georg, ZIEME Peter, *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas „Tiefer Weg“ von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti, Berliner Turfantexte VIII*, Berlin 1977.
- BT IX: TEKİN, Şınasi, *Maitrisimit nom bitig*, Die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāṣika-Schule, 1. Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen. 2. Analytischer und rückläufiger Index, *Berliner Turfantexte IX*, Berlin 1980.
- BT XX: ZIEME, Peter, *Vimalakīrtinirdeśasūtra, Edition alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftfragmenten von Berlin und Kyoto, mit einem Appendix von JORINDE EBERT: Ein Vimalakīrti-Bildfragment aus Turfan*, Turnhout, *Berliner Turfantexte XX*, 2000.

- BT XXV: WILKENS, Jens, *Das Buch von der Sündeltilgung: Edition des alttürkisch-buddhistischen Kšanti Kılguluk Nom Bitig, Berliner Turfantexte XXV*, Turnhout, 2007.
- ÇAĞATAY, Saadet, *Altun Yaruk'tan iki parça. I. Küü Tav'ın canlıları öldürdüğünden dolayı gördüğü ceza, II. Üç prensle pars hikâyesi (Prens Maḥasatvi)*, Ankara 1945.
- HAMILTON, James Russell, *Manuscripts ouïgours de Touen-Houang, Le conte bouddhique du bon et du mauvais prince en version ouïgoure*, Paris 1971.
- HT VII: RÖHRBORN, Klaus, *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII*, Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von A. von Gabain hrsg., übers. und kommentiert, Wiesbaden 1991.
- HT X: TEZCAN, Semih, *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi, X. Bölüm*. (Daktilo ile çoğaltılmış doçentlik çalışması) Ankara 1975.
- KAYA, Ceval, *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin, Dizin* Ankara 1994.
- KUDARA, Kōgi, PETER Zieme, *Uigurugo no Kanmuryōjūkyō, Guanwuliangshoujing in Uigur*, Kyoto 1985.
- LE COQ, A. von *Huastuanift*, VON LE COQ'un İngilizce tercümesinden çeviren: S. Himran. Ankara 1941.
- MI: LE COQ, A. von *Türkische Manichaica aus Chotscho*, I, Berlin 1911.
- ÖZERTURAL, Zekine, *Maniheist Uygur Metinlerinin Dil Özellikleri ve Sözcük Varlığı*, Hacettepe Üniversitesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 1996.
- MALOV, Sergey Yefimoviç, *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti. Teksti i issledovaniya*, Moskva/Leningrad 1951.
- ÖLMEZ, Mehmet, *Altun Yaruk III. Kitap (= 5. Bölüm)*, Ankara 1991.
- , “Tibet Buddhizmine ait Eski Uygurca *Bahşı Ögdisi*”, *Bahşı Ögdisi, Festschrift für Klaus Röhrborn anlässlich seines 60. Geburtstags / 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı*. Herausgegeben von / Yayına Hazırlayanlar: Jens Peter Laut / Mehmet Ölmez, Freiburg/İstanbul 1998: 261-293.
- SERTKAYA, Osman Fikri, “Die Geschichte der im Zweiten Weltkrieg verlorengangenen und zerstörten uigurischen Texte und das altuigurische Bruchstück mit Sternnamen”, *Turfan, Khotan und Dunhuang, Vorträge der Tagung “Annemarie v. Gabain und die Turfanforschung”*, veranstaltet von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in Berlin (9.-12.12.1994), Berlin 1996: 279-291.

- SHŌGAITO, Masahiro, *Kodai uiguru-bun A-bi-da-mo ju-she-lun shi-yi-shu* [=Abidatsumakusharonjitsugisho] no kenkyū 2. *Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣyaṭīkā-Tattvarthā*, 2. Text, Translation, Commentary and Glossary, Kyoto 1993.
- , *Roshia shozō uigurugo bunken no kenkyū*. Uiguru monji hyōki kanbun to uigurugo butten tekisuto. [İngilizce yan başlık:] *Uighur Manuscripts in St. Petersburg*. Chinese Texts in Uighur Script and Buddhist Uighur Texts. Kyoto. (Studies in Old Eurasian Languages. 1.) 2003.
- , *Uighur Abhidharma Text: A Philological Studies*, Kyoto 2008.
- SUK: YAMADA, Nobuo, *Sammlung uigurischer Kontrakte*, yay. Haz. Juten Oda, Hiroshi Umemura, Peter Zieme, Takao Moriyasu, Osaka 1994.
- TEKİN, Şinasi, *Uygurca metinler II, Maytrisimit, Burkancuların mehdisi Maitreya ile buluşma Uygurca iptidai bir dram (Burkancılığın Vaibhāṣika tarikatine ait bir eserin Uygurcası)*, Ankara 1976.
- , “Altun Yaruk'un 20. bölümü: İligler qanlarning köni törüsin aymaq (= Rājaśāstra)”, *Journal of Turkish Studies*, 11, (1987): 133-199.
- TOALSTER, John Peter Claver, *Die uigurische Xuan-Zang-Biographie*, 4. Kapitel mit Übersetzung und Kommentar, Gießen 1977 (yayımlanmamış doktora tezi).
- TT I-V: BANG, Willi, Annemarie von GABAIN, *Türkische Turfantexte*, I-V, Berlin 1929-1931: 1929 [I], 1929 II, 1930 III, 1930 IV, 1931 V.
- TT VI: BANG, Willi, Annemarie von Gabain ve G. R. Rachmati, *Türkische Turfantexte*, VI, Berlin 1934.
- TT X: Annemarie von Gabain, *Türkische Turfantexte*, X, Berlin 1959.
- TUGUŞEVA, L. Yu., *Fragmentı uygurskoy versii biografii Syuan'-tszana*. Moskva 1980.
- , *X^uastvanift, Manichaen confession of sins, Preface, transcription of the Uighur text, translation by L. Yu. Tugusheva*, Comments by A. L. Khosroyev, Sanktpetersburg 2008.
- U I-IV: Müller, Friedrich Wilhelm Karl, *Uigurica I-IV*, Berlin 1908-1931.
- UWb: RÖHRBORN, Klaus, *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien: a-ärñäk 1-6*. Wiesbaden 1977-1996.
- YÜSÜP, İsrabil / DOLQUN Qambiri, “Qädimqi uyğur yezigidiki çong häcimlik sähnä äsiri - Maitrisimit”, *Şincañ sän'äti (Xinjiang Art)* 4, 1984: 56-66.

EKLER:

1. Soğd Kökenli Uygur Alfabeti

Sonda	Ortada	Başta	Transkripsiyon	Transliterasyon
			” / ’	a, e
			y / ’y	ı, i; è
			w / ’w	o, u
			* wy / ’wy	ö, ü
			q, q̄, q̇	k, g, h < k̄, ğ, ħ >
			k	k, g
			y	y
			r	r
			l	l
			t	t
			d	d
			ç	ç
			s, ş	s, ş
			ş, s	ş, s
			z, j	z, j
			n	n
			nk	ŋ
			b, p	b, p
			v	v
			w	w
			m	m

* İlk hecede ikinci ses durumunda.

2. Berlin Transkripsiyonun örneklerle gösterimi

Örnekler	Berlin	UW	
alku		a	a
arslan		ṛ	a
barça		b	b
üçün		č	č
adak		d	d
ädgülüg		ṭ	ḍ
ärtiñü		ä	ä
'añ		'ä	'ä
urug		γ	g
oglanın		γ	g
han		χ, x	H
hatunlar		ḫ	H
amti		ī	I
t(ä)ñri		i	İ
ažunka		ž	Ž
važırlıg		ž	Ž
suzak		q	K
kurug		q̇	K
hanı		q̇	H
ol		l	l
māñikā		m	m
nom		n	n

inimiz		ñ	n
t(ä)ñri		ng	ñ
ol		o	o
ötrü		ö	ö
kök		o	ö
tep		p	p
riti		r	r
sınları		s	s
kışıl		z	ş
uluş		š	š
şamnançlar		š.	š
<i>tuğuluk</i>		t	t
<i>keñärip</i>		đ	ť
suzak		u	u
ötrü		ü	ü
yüz		u	ü
sav		v	v
y(e)g(i)rminç		y	y
ayınçsız		z	z
<i>közünmáz</i>		ş	z

3. Çeşitli yayınlardan örnekler:

kərip 'inčä saqintı-lı
sah er und so dachte er:
bu m(ä)nünng yutuzum buu tip
»Dies ist jemand aus meinem Gefolge.« (sagend)
'ügärü kirip ölüg birlä
hinein ging er, zu der Leiche
yatıı') •• *ymä äsrükin biligs(i)zin*
legte er sich •• Und als er infolge seines Rausches
üčün ölügüg qočup
und seiner Torheit die Leiche umarmte und
ovutsuz bilig sürüp ol
schanlose Dinge(Wissen)betrieb, wurde er mit jener
öluğkä qatılta küçäqükintä
Leiche vereinigt; durch seine Anstrengungen

1 //t manga ayant tiltay bolzun ••
2 çarıcantri ilig bägtäg isig öz
3 ymä idalap adınayuni ölmäyin
4 tip munča saqınmış kergäk •• ötrü
5 tıtsisi inčä tip ötünti ••
6 tngri barşı ölüit
7 ||||| [ölür] mäk ayıy qılınč
8 ||||| [tü?]şi nəcəkläti utyuraq
9 tägingülüğ bolur •• barşısi inčä
10 tip tidi •• qayu kişi uzun turqaru

MI yayını, s. 5

UI (Haricandra) Müller

- 1 boltung • qamay il uluş-lar • tapıyı yögärü klä [.] üz
2 -küngdä • tngridäm qut buyan utmaq yigädmək kntün
3 ornantı • ödüngdä • kün tngri qaitsi-si açilti •
4 yarudı • yayız yir yuzi yaşardı • körklädi • yürüng
5 bulit önüp yaymur yaydı • toz topraq özin
6 söndi • öngdün kidin yir öz tapıngca [.] küntün
7 tay-tin balıq uluş kántü könglüngcä • asra atıng
8 yigädıng • kiçig atıng bädütüng • kim bolıai sanga

TT I: Burada *ŋ* için *ng* kullanılmıştır.

- 01 namo but namo dram namo sang
02 täñri täñrisi burqan yarlıqamış, täñrili yirlidä
03 säkiz yükmäk yarumış yaltrımış, iduq darnı tak wip
04 atlıy sudur nom bitig • bir tägzinč •
05 ançulayu ärür mäniñ äşitmişim : yimä bir ödün uluγ uluγı
06 tükäl bilgä biliglig täñri täñrisi burqan waişali atlıy
07 nomluγ törülüğ baliqta, kiñ alqıγ orduda, ontın
08 siñarqı burqanlar uluşıntın kälmiş ärüş öküş bodistw-
09 lar bu yirtäki tört türlüğ tirin quwraγı birlä yarlıqayur •
10 ol ödün tidıysız bodistw ol quwraγ arasinta ärür ärti •

TT VI yayınından, bu yayında *ŋ* için *ñ* kullanıldığı görülür.

- (1) // // // // // bo // lu // // tükäl bilgä tñri
 (2) tñrisi burçan asanki—liç yol—ta
 (3) bodistv—lar yoriçin yoriçur ärkän
 (4) bo muntay çadikliç iş işläp burçan
 (5) qutin bulmişi amtī—qatägi
 (6) biş ažun tñnly—lar üz
 (7) —ä yrliqançuçi koñülin
 (8) yada yrliqap üküš tñnly—lar
 (9) —qa asiç tusu qilu yrliqayur tip
 (10) ötünti .. ötrü šastrakari baçši

TT X yayınından, bu yayında ŋ için ilk defa ŋ kullanıldığı görülür.

полсун, сісләркә ол (пулуңта жыңақта)
 анчақ(ы)ја j(ä)mä қоркынч аҗынч
 кәлмәсүн: пүтмиш асыклықын
 j(ä)mä јанмақыңыслар полсун: аяку
 қумвантілар қувр(акы) өсә күс-
 әтілін: інчә k(a)лты: кил(i) килірі
 килі наваті свака: ну тар(а)ны өсә
 әшітмәклик сақынмақлық ышырунмақ

Radloff'un yayımladığı Kuan-şi-im Pusar'dan. Eski Uygurca metinlerin yayımında ilk kez bir kitapta Kiril harflerinin kullanımı görülür. Burada kullanılan sistem, Radloff'un Türk Halk Edebiyatı Örnekleri ve Kutadgu Bilig yayımlarından etkiler taşır.

(607,₈) Анта өтрү т(ä)ңри т(ä)ңрисі (,) буркан ынча тіп j(a)рлықады: Анант (8) а! өңрә әртміс өтдә (өдтә) бу чамбуді (9) вiп улуста M(a)қараді атл(ы)ғ ілік кан (10) бар әрті. Ол j(ä)mä M(a)қараді ілік кан (11) әртингү улуғ баі барымлығ тсаң лары (12) ағылық лары ы тарығ әд тавар ұзә (13) толу әлп адым (чит. атым) сү лүг күчиңә түкәл (14) лиг төрттин сыңар јір орун уғ (15) івмиш басмыш үкүшкә ајатмыш ағыр (16) латмыш үрүк усады көні ном (17) ча төрүчә башлатачы імәригмә камағ (18) будунын қара-сын ашмыш үкитмиш коп (19) тын сыңар јағысыз јавлаксыз әрті. (20) Ол антағ ошуклуғ чоклуғ јалынлығ (21) күчлүг көзүнлүг ілік канның улуғы катунынта тоғмыш көргәлі

Malov'un transkripsiyon sistemi. Radloff sisteminin devamı gibidir (Malov 1951, s. 73, "Aç Kaplan" öyküsünden)

sü birki - a

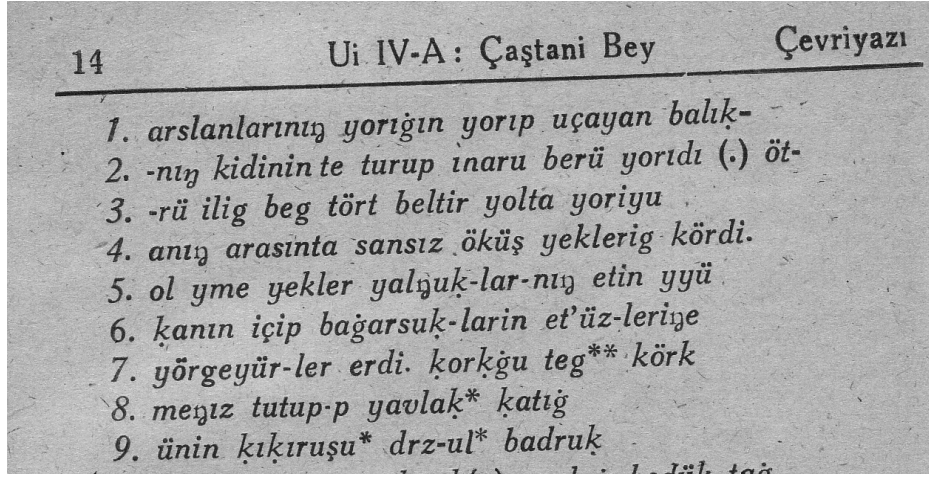
- 1 — (namo budday) a
 („ d (a) rmay) a
 („ sanggay) a
 (ämti munta) bu nom'nung kingürü
- 5 — ulalmış so tiltağın az teginçe
 (yana) uqıtalmı. bu yme altun
 önglüg y(a)ruk yaltrıqlıg kıpta
 kötrülmiş, nom iligi atl(ı)ğ nom
 erdinig boşğundaçı tutdaçı

Eski Uygurca üzerine Türkiye'deki ilk özgün kitap yayınından, S. Çagatay 1945

Ui IV — B:
T III. 84 — 40 a. (YÜZÜ)

1. -un	tınl(i)ğ-larqa	edgü	kılğalı	qatıqlan-
“.....	canlılara	iyi(lik)	kılmaya	cehdede-
2. -ğay- m(e)n	ötrü	ilig beg	artuqta	artuq*
ceğim”	Bunun üzerine	ilbeyi	ziyadeden	ziyade
3. //z-ülüp	öz	purohiti - siqe*	inçe	tip
.....	öz	ser - rahibine	şöyle	deyip
4. eşidgil**	tüz-ün	bağsı - a	bu	edgülig
“İşitgil,	asıl	hoca, ey!	Bu	mükemmel
			kutlu	tınl(i)ğ
				canlı
5. //yilkı	körkin	anqa	y(i)me	bilge
hayvan	kılığıyla	biraz	yene de	yüksek
				ilimli

U IV'ten bir parçanın Türkçe yayını, *γ, q, ng* ve *ä* yerine *ğ k η* ve *e* kullanılmıştır.

Yukarıdaki kullanıma benzer olarak U IV'ten bir başka parçanın Türkçe yayını.

I	hormuzta-h	tengri-i	biş	tengiri-i (10)
	Hormuzta	tanrı,	Beşiz-	tanrı
II	birle	kamag	tengriler	süzinlüğün (1)
	ile (beraber), bütün		tanrılarının	nezafetile,
III	Yekke (30)	Süngüşkeli-i	k(e)lti-i-h	
	şeytana (karşı)	savaşmak üzere geldi,		

Maniheist yayınların çevirisinden; burada **η** yerine **ng** kullanılmıştır, **ğ** ve **k** için de ayırt edici noktalama kullanılmaz. (Huastuanift metninin 1941'de TDK'tan çıkan yayını)

- (1) 1. Xormuztah t(ä)ηrii biş t(ä)ηrii.
- (2) 2. birlä qam(a)γ t(ä)ηrilär sözinlüg(ü)n
- (3) 3. yäkkä söñüşkälîi kältiîh
- (4) 4. ĩntii : añıy qılınçl(i)γ ş(i)mnuluyun
- (5) 5. biş türlüg yäklärlügün söñüşdi :
- (6) 6. t(ä)ηrili[i] y]äklîi y(a)ruqlîi qaralîi ol
- (7) 7. ödün q[a]tıldîi : xormuzta t(ä)ηriih

Huastuanift metninin 1965'te Asmussen 'ce yapılan yayımından, TT X ile benzer bir sistem kullanılmıştır.

1 tüz-ün bilge kişi-ler tirile(l)im.
 teŋgri-ning | bitigin biz işidelim.
 tört ilig | teŋgri-lerke tapınalım.
 tört uluğ | emgekde kurtulalım.

R. R. Arat'ın ETŞ'sinden bir dörtlük. 1965-2000 arasında Türkiye'de yayımlanan çalışmaların büyük çoğunluğu buradaki sistemi izlemiştir.

1 ertimlig turur .. öz yaş kentü ürlüksü(z)
 2 meŋgüsüz erür .. ed tavar kentü artayur
 3 buzulur yok kuruğ emgek tözlüg
 4 adalığ turur .. anı üçün inçe saķını
 5 tegintimiz .. ilki ajunta öküş tür(ü)g
 6 buyan edgü kılinç kılmış ogrinta
 7 silik, ...//... — — ta tükellig
 8 alp bulguluğ kişi etüzin
 9 bultum .. edgü ög kaŋg ...
 10 silik tutdum! .. ög kaŋg teg

Ş. Tekin'in Maytrisimit yayınından, sistem için bak. Arat ETŞ. Çalışma 1960'larda hazırlanmışsa da yayımı 1970'ler sonrasındır.

Transliterasyonlu çalışmalar

Uygurca çalışmalarında ilk kez T. Arlotto'nun çalışmasıyla transliterasyon yöntemi kullanılmaya başlanmış, bunu, yöntemleri farklı olsa da J. Hamilton, Ş. Tekin ve K. Röhrborn'un çalışmaları izlemiştir.

Bunlardan ilkinde, J. Hamilton'un yayınlarında metnin yayımında ilk önce büyük harflerle (majiskül) transliterasyon, izleyen satırda da transkripsiyon yer alır.

Ş. Tekin'in yayınlarında ise (BT IX, AY Rājaśāstra) transkripsiyon hiç yer almaz, yalnızca küçük harflerle transliterasyon yapar.

K. Röhrborn'un yöntemi ise öncelikle metnin yazıçevirimine yer vermek, izleyene ikinci satırda ise transliterasyona yer vermektir.

1. qyš 'wnwnč ''y yn q'n l'qky
2. q' yrlyđ'dy .. s'mtsw ''č'ry
3. ym' p'rđy .. q'n 'wynkr'
4. 'yš p'ščy p'k l'rk' yrlyđ'myš

Arlotto'nun çalışmasından dört satır: 1. kış onuncu ayın han lagki 2. -ka y(a)rlıkadı, samtso açarı 3. yme bardı, han öñre 4. iş başçı beglerke y(a)rlıkamış (krş. Röhrborn)

- 1 'rtymlyk twrwr .. 'wyz y'š kntw 'wyrłwkswz
- 2 m'nkwszw 'rwr .. 'd t'β'r kntw ''rt'ywr
- 3 pwzwlwr ywq qwrwq 'mk'k twyzłwk
- 4 ''d' lq twrwr .. ''ny 'wyewn 'ync' s'qynw
- 5 t'kyntymz .. 'ylky ''zwnt' 'wykwš twyrłwk
- 6 pwy'n 'dkw qylync – qylmys' 'wqrynt'
- 7 /w't – t' twyk'lyk
- 8 'lp pwlqwlwq – kyšy 't'wyzyn
- 9 *pultwm* .. 'dkw – 'wyk q(')nk
- 10 . . . m twtdwm .. 'wyk q'nk t'k

Ş. Tekin'in BT IX'da yayımlanan Maitrisimit çalışmasından. Transkripsiyonu için Türkiye'de yapılan yayına, yukarıya bakınız (Ş. Tekin 1980 a).

- 1 ''y'yw ''qyrlyw ywkwnwrmn SAN PAO l'r qwtynk' .':
- 2 twyzk'rs'r mn k'ntw 'wyzwm . ''lqw p'rt'ke'n l'r tzwyzwnl'r .
kwnkwl lwk
- 3 HSIN swzt' 'wl'dy l'r . ''lqw nwm l'r ''lqw p're' HSIN tyn twq'r
'ryp . y'ntwrw
- 4 kwnkwl k' t'y'nyp twrd'cy 'rwr l'r . 'ync' q'ltı swβ t'qy
q'p'rm'
- 5 swβ t' twyrwr 'ryp . y'ntwrw swβ q' t'y'nyp twrmys t'k 'rwr .
- 6 pw HSIN ''lqw nwm l'rq' twyz pwl'm'q yntyn . pw 'wq HSIN
ny y'nkyls'r WU MING 'wyz'

Ş. Tekin'in HSIN Tözin Oqıdtači Nom "gönlün aslını anlatan öğreti" adlı çalışmasından (Ş. Tekin 1980 b). Ş. Tekin Rājaśastra yayınında da benzer yöntem izlenmiştir.

1. 'LQ'TMYŠ PWLZWN • YRWQ TNKRY M'NY PWRX'N
alqatmiř bolzun • yaruq tãñri mani burxan
2. YM' 'LQ'TMYŠ PWRZWNL'R • YRWQ PRY ŠTY L'R ..
yemã alqatmiř bolzunlar • yaruq fri-řti-lãr ..
3. KYM TNKRY D'M 'RYX NWMWX KWYZ'DWR L'R
kim tãñri-dãm arıy nomuy kãzãdũr-lãr
4. 'ŠNWQY 'WLWX 'YLYK TNKRY X'NY 'ZRW' TNKRY •
ařnuqı uluy ellig tãñri xaniã azrua tãñri •
5. 'YKYNTY PYLK' 'WYK TNKRY • 'WYCWNC 'RD'MLYK
ekkinti bilgã õg tãñri • ũcũnã ardãmlig

Transliterasyon yõntemini kullanan J. Hamilton'un 1971'deki çalışmasından.

T II Toyoq (T II T x 2) Vorderseite (?)

1. ///]WYZ 'KRQL'R KWYRMYSK' P'RYR T[///
///]üzã gr(a)hlar kãrmiřkã barır t[...
2. 'YKYNTY K' KWYRWSM'KYN SWYZL'LYM [Q'NT' PYR
...bir] ikinti-kã kãrũřmãkin sãzlãlim [qanta bir
3.]Y K' KWYRWSWRL'R Q'NT' YM' KWYRWSM[
ikint]i-kã kãrũřũrlãr .. qanta ymã kãrũřm[ãsãr
4. /////]Y KRQL'R TWRMYS 'RS'R PYR 'Y[///]TY[
ikint]i gr(a)hlar turmiřãrsãr bir i(kin)ti[
5. ///]R'SYD' PYR'R KRQ TWRMYS 'RS[///
...]rařida birãr gr(a)h turmiřãrs[ãr ...
6. ///] YM' KWYRWSM'Z PYR YKRMYNÇ'R'S[///
...] ymã kãrũřmãz bir y(i)g(i)rminç rař[i] ...

Tũrkiye'de J. Hamilton'un sistemini Tũrk alfabesine uyarlayarak takip eden O. F. Sertkaya'nın çalışmasından bir parça (1996).

- 125 (20) bo muntag yaŋlıg köŋüli biligi
pw mwnt'q y'nklyq kwnkwly pylyky
- 126 (21) üzä tušmišča yörügläriŋ
'wyz' twšmyš č' ywrwk l'ryk
- 127 (22) tälgäli topulgalı tapı boltı ,
t'lk'ly twpwlq'ly t'py pwlty „
- 128 (23) t(ä)k burhan nomı täriŋiŋä
tk pwrq'n nwmy t'rynkyk'
- 129 (24) yinčgäsiŋä ülgüsin täŋin
yynčk'synk' 'wylkw syn t'nkyn
- 130 (25) körkitdi taš savlar birlä (Lücke?)
kwyrkytdy t's s'v l'r pyrl'

Uygurca çalışmalarında farklı farklı transliterasyon ve transkripsiyon sistemlerini azaltan, bu yöntemleri bir çok konuda birbirine yaklaştıran ve bu yöntemde bir birlik oluşturan K. Röhrborn'un HT VII yayınından bir parça. Daha önceleri e/i ayırımında imlaya bağlı kalarak e yazılınca e, i yazılınca i yazımına bağlı kalan araştırmacılar, d ve t'nin, ş ve z'nin yazımında imlayı esas alan, ŋ'nin gösteriminde ng kullanımını yeğleyen Uygurca uzmanları özellikle UigWb yayımından sonra, burada, UigWb'un girişinde yer verilen sistemi izlemeye başlamışlardır.

Çin'deki Çalışmalar

*Çin'de yapılan çalışmalara gelince, izlenen sistem genellikle TT yayınlarından kaynaklanıp BT dizisi ile sistemleşen **Berlin** ekolüdür. Ancak hem teknik nedenlerle hem de Çin'de Uygurlar arasında görülen alfabe değişiklikleri dolayısıyla tam bir birlikten söz edemeyiz.*

1970'li yılların sonundan itibaren metin yayımlamaya başlayan Geng Shimin esasen Berlin sistemini izlemekle birlikte s-ş ayırımında ve başka bir-iki noktada kendine özgü bir sistem izler:

- yükünq tørt p(a)t(a)r*
1. ulustakī adasīnī əlig bəgig korkitip
 2. kutoqarqalir üqün qadar qaxlaq tumluq
 3. yüzlüg bars ətəziŋə kədilip kəntü
 4. ətəzin bars b(ə)lgürtüp kutoqaru (y(a)rlıkadī)
 5. yalīŋ yorir tərş nomluq dintarlarıq kut -
 6. qarqalir üqün uvit uyat iqqınu yalīŋ
 7. tonsuz qop(a)n ... olarni
 8. birlə katilu yorip kutoqaru
 9. y(a)rlıkadī .. y(ə)mə bir oqurda
 10. adakī aqarlaq iqlig udqī kızı - i..

Ürümçi'de **q** için **k**, **ä** için **ə**, **ç** için **q**, **ğ** için **q**, **ş** için **x** harflerinin kullanıldığı *Maitrisimit* yayını. (bak. Yüsüp İsrāpil, Dolqun Qambiri, 1984)

133. 1) tübün yükünü təginürmn. ular qamagh
- 2) atı kötrülmish ayaghqa təgimliklär
- 3) chin kirtü bilgä bilikläri üzä, chin
- 4) kirtü közläri üzä, chin kirtü tanuq-
- 5) lamaqları üzä, chin kirtü tüşülmäk-
- 6) kä təgmäkläri üzä, alqu
- 7) oghurin bilirlär, alqu oghurin körür-
- 8) lär, alqu qamagh tınlghlar oghlanları-
- 9) ning qılmish nä türlük ädgüli ayıgh-
- 10) li iki türlüg qılınchlarin. anchulayu

İngiliz alfabesinin esas alındığı, **ş** için **sh**, **ğ** için **gh**, **k** için **q**, **ç** için **ch**'nin kullanıldığı *Altun Yaruk* yayını (Ürümçi) (bak. Ayup, Tursun 2001).

Farklı Çalışmalardan Örnekler

1. [...] jol-qa
2. [...] ası ol : bu köl-din ilgärü
3. önüp : jōγ-ta ävig-tä
4. irkläjü qar üz-ä joriju
5. biš jüz bara jir jorip
6. [ka]vanta višaj uluš-qa
7. [tä]gdi : balıqı tikim
8. [...]un-qa jastaju turur : :
9. [taγ]dın arqasınta sit ögüz
10. [suv]i aqar : ilgärü tuz öläñ

Eski SSCB ve bugünkü Rusya'da Uygurca metinleri yayımlayan L. Tuguşeva Berlin ekolüne bağlı bir sistem izlemekle birlikte y (j) ve ng (ŋ) 'nin yazımında bu sistemden ayrılır. Yukarıda Tuguşeva'nın Xuanzang 1980 çalışmasından bir parça alınmıştır.

<il>gérü ü(ç yuz bere
 yér yor)ip . ça(mpay balıq-qa
 tegdi . bo çampay balıq
 <ortun> enetkek tétir . on 15
 5 . sangram üç y)uz toyın ol . séuşing
 nomuy tutar-lar) . balıqın lurçünin† LWQCWYNYN

Berlin sistemini uygulamakla beraber kapalı e kullanımında bu ekolden ayrılan Toalster'in Ht IV çalışması. ç ve ş için de Türk alfabesindeki harfler kullanılmıştır.

- (9) 1. k(ä)rgäk tip tidi : çaçan vuu tayši ay-a
ıyaçin bultı : ötrü lovudi
- (10) 2. xan üskintä utru turup yir ägzigintä
kimqoki nomuı taqşurup-p :
- (11) 3. toquz älig şlok sözlädi : nä sözläyü
tükädip ok ünüp yorip
- (12) 4. bardı : ötrü ☉ öiçon şinşi açari ol
tavyaç xanqa uluı
- (13) 5. ilig bägä bo kişig biltiñiz mü tip
ayıtdı : tavyaç
- (14) 6. xan nämän kim ärti bilmädim tip
tidi : öiçon şinşi açari-i
- (15) 7. ötrü inçä tip tidi : bo ärsär biş azun
tıl(i)ı-lar-niñ
- (16) 8. umuı maytri bodisvt-niñ körkdäş
ät'özi ärür : // //ing

Klasik Berlin ekolü için tipik bir örnek, BT I yayınından ilk satırlar.

A a [I,8] U 1553 (recto)

0021 01 []m[i]ş [arıg]

0022 02 sü[z]ök kılınç-larıg yıgm[ak]

0023 03 -ka ülgüsüz sansız atl(ı)g

0024 04 külüg y(a)rılıkayur-siz : kamag

0025 05 -ka yolçı yerçi bolup örüg

0026 06 amıl nirvanıg bulturdaçı-siz :

0027 07 [anı üçün] yinçürü töpön []

0028 08 []

*Berlin ekolüne göre hazırlanmış olmakla birlikte bu ekolün son temsilcisi olan yayın, BT XX: **Vimalakīrtinirdeśasūtra**. Değişimin başlangıcını **yerçi**'deki kapalı **e**'de buluruz. Bir başka dikkati çeken farklılık da ikinci hecede **ö**'nün kullanımudur [töpö]. Serinin önceki metinlerinde, örneğin BT XVIII'de bu tür sözcükler **ü** ile, örneğin **töpö** sözcüğü **töpü** olarak yazılır.*

U 2737 + Mainz 399 recto

0836 yeg adrok ädgüsiñä [tı]dıg ada kılı tągintim ärki

0837 nä üçün tesär : birök b[o sav y]ok ärdi ärsär nätägin bökünki

0838 küntä alku ädgü [nomlard]a munı täg üküš tıdıglıg

0839 tutuglug bolu[r]lar : dyan]ıg ögrätinü umadın : bilgä

0840 biligig bışrunu um[a]d[ın a]zk(ı)ya üdtä yükünč yükünmäkiğ

0841 ulug ämgäk üzä [sözlädim : no]m bitigig a[nč]ak(ı)ya eligdä

BT XXV'ten bir kaç satır. BT XXI yayınıyla birlikte transkripsiyonda kimi yayınlarda tam (BT XXI, XXV), kimi yayınlarda ise bir ölçüde UigWb'ta izlenen yöntem izlenmiştir (BT XX, XXIII, XXVI).

Japonya

Eski Uygurca konusunda Almanya ile birlikte neredeyse paralel bir çalışma tarihine sahip olan Japonya'da Eski Uygur dili ve tarihi konusunda uzun süreli bir gelenek vardır. Maniheizt Uygurların tarihinden Uygur hukuk belgelerine, Bozkır Uygur Kağanlığı tarihinden Budist Uygur metinlerine varana değin Japoncada çok zengin bir literatür bulunmaktadır. Ayrıntılar için bak. Laut/Röhrborn 1988.

1 tay pay lin ši tip atly :

2 tayšing nom-nung içintä :

3 talulap yïyip mn kki kki :

4 taqšut-qa iñtürü tągindim ::

*Japonya'da çok uzun süre TT ve BT (Berlin) ekolü takip edilmiştir. Bugün belki de hala bu ekolü sürdüren tek yer Japonya'dır. Aşağıda Kōgi Kudara ile P. Zieme'nin **Guanwuliangshoujing** çalışmasından bir parça yer alır. Görüldüğü üzere bu sistem, Berlin ekolü transkripsiyon ile transliterasyonun karışımıdır: Yukarıda noktalı yazılan **𐰽** **nun** ve **qaf** harfleri transkripsiyonda **ñ** ve **q̇** ile gösterilir.*

Sa19	Ohne Nr. (b)r. + Ohne Nr. (c)r. U 5968r. + U 5971r. SBPK
1	<i>biš ygrmī yašar türk (.)////////////////////</i>
2	satdm · bu türk qra-baş satıyın ikigü inča söz-
3	-läštmz yuz kidin yorıyur onar čiy tmγa-lγ qunpu-qa
4	taqī bir üvgä yälš at üstüni uyaz altinī iki
5	ar-da igsiz toyasız at bu yuz qunpu bir at birlä

*Japonya'daki çalışmalara tipik bir örnek olarak Nobuo Yamada'nın Uygur Hukuk Belgeleri'ne ilişkin çalışmalarına yer verebiliriz. Bu çalışmalar daha sonra bir araya getirilmiş ve üç cilt halinde yayımlanmıştır (bak. **SUK**).*

M. Shōgaito'nun Çalışmalarından Örnekler

*2000'li yıllara değin esas olarak Berlin ekolü doğrultusunda metin yayımlayan M. Shōgaito'nun çalışmalarından örnekler (1993, 2008, 2003). 1993'teki **Abhidharma** yayınında bir-iki nokta hariç, Berlin ekolüne bağlı bir transkripsiyon izlenmiştir. Fark ise d/t ayrımında noktalama kullanılmaz, tamamen imlaya bağlı kalınır, örneğin **adirt** /adırt/ için **atirt** yazılır; s/z yazımında ise noktama kullanılmazken etimolojik bir transkripsiyon izlenir ve **twysw** yazılsa da **tüzü** olarak transkripsiyonlanır (1993, II 71 a 8).*

1	24b-1	küvänc söz-lämiş ol adqanur-lar köngül-lüg bolur mn tip nädägin
2	2	bolur bilgäli sudur-ta yrliqamış-in köngül-üg bolur mn tip
3	3	釋曰 bu sudur-ta tāk söz-lämiş ol uz turulduryuluq yavaldur
4	4	-yuluq ol mäning tip inčip ymä ök köngül-üg bolur mn
5	5	tip söz-lämiş ol mn ärsär bu oq inčip ärür köngül tip anin
6	6	bu sudur-ta yänä tardip adin sudur-uγ tanuq qilip
7	7	büdürür bu yörügüg tip 釋曰前經中言 öngdünki sudur-ta
8	8	söz-läp turulmaq yavalmaq uyur-in-ta mäning bilgä-lär bolur
9	9	-lar tuyyalı tängri yir-indä tip sudur-ta yänä söz-lämäk
10	10	üz-ä tägimlig ol turulduryalı yavalduryalı köngül-üg. köngül-üg

*M. Shōgaito'nun 1993'teki **Abhidharma** yayınından.*

- 1 1a-1 阿毗達磨俱舍論實義疏卷第一
 2 2 abidarim šastr-taqi činkertü yörüg-lär-ning kengürü açdači tikisi baş
 3 3 -tinqi küün 又 abidarim qīn-līy košavardi šastr-taqi činkertü (töz-lüg) yörüg-lär
 4 4 -ning kengürü-si bašdinqi tägz-inč ymä/ter :: 尊者 ayay-qa tägimlig 悉
 5 5 地羅末提造 äsdiramati baxši yaradmış ärür. 唐言安惠 :
 6 6 äsdiramati tegüči sav<-iy> tavyaç-časınča yörä söz-läsär ornay-līy bilgä
 7 7 biliglig tep yörüg ünär 惣二万八千偈 yumdarsar iki tümän säkiz
 8 8 mīng girant-lar ol 无念本 uu tem atly açari tsopīn-in qıldim
 9 9 稽首薄伽衆德山 yinčürü töpün yükünürmn adı ködrülmiş-lik qamay
 10 10 ädgülüg tay-qa :: yinčürü töpün yükünürmn nom ärtini-lig uluy bilgä bilig

*M. Shōgaito 'nun 2008'deki **Abhidharma** yayınından. Önceki yayından farklı olarak bu yayında kapalı e ayrımı gözetilir.*

V ikinti iki otuz

- 1) saqīnč saqīnmayu ol : muntay qīlu uluy yrliq []
 2) darniy : uluy ät'öz atly ög darniy tükäl : []
 3) söz-läyü tükädsär : ötrü ol ödün ming köz-lüg []
 4) amduq körgäli ärklig aryavlokidišvar bodi []
 5) -qap ät'öz-in körg [] ü yarliqayay : ät'öz-in k []
 6) -duqta yänä töz-ün anant körki üz-ä körgitü []
 7) yrliqayay : y-a yogačari krgäking qayu nom ol nä k []

1) muntay qīlu uluy yrliq [ančuči köñüllüg] 2) darniy : uluy ät'öz atly ög darniy tükäl : [miñ säkiz on qata] 3) sözläyü tükädsär : ötrü ol ödün miñ közlüg [miñ eliglig] 4) amduq körgäli ärklig aryavlokidešvar bodi [stv]//[yarli] 5) -qap ät'öz-in körg [it]ü yarliqayay : ät'öz-in k [örgitü yarliqa] 6) -duqta yänä tözün anant körki üz-ä körgitü /// 7) yrliqayay :

*M. Shōgaito 'nun 2003'teki **Roshia** yayınından (s. 184-185). Bu yayında öncekilerden farklı olarak hem kapalı e kullanımı hem de /nk/ için **ŋ**'nin kullanımı görülür. Burada metnin ilk transkripsiyonunda /nk/ **ng** ile ifade edilirken açıklamalı transkripsiyonda **ŋ** ile ifade edilir, krş. 3. satır **miñ**. Shōgaito 'nun 1998 (DKPAM_Pt), 2003 ve 2008 yayınları kapalı e'nin kullanımı yönünden örtüşürler.*

Türkiye'deki Çalışmalar

Türkiye'li araştırmacıların 1970'lere kadarki çalışmalarına ve BT serisindeki çalışmalarına yukarıda değinilmişti. Aşağıda ise Türkiye'de 1970 sonrası yapılan çalışmalar yer alır.

166	bolup inçä saqıntı	// /1..
167	kumaraçivi	açarı nom
168	ävirtükdä	yarpraq
169	savın ketärip	qatın savın
170	tarqarıp ävirdi ärsär	// amtı m(ä)n

Üstte, S. Tezcan'ın Ht X çalışmasından; ä, ɣ, q kullanımıyla Berlin ekolü izlenirken kapalı e (ve ç, ş, t) harflerinin kullanımında bu ekolden ayrılır.

131 (III. 2a.) üçünç iki

(1) mengizlig kutlug buyanlig bilge (2) biliglig törülüg bolup ol y(a)ruk-(3)-lar içinte közünmiş burkanlarig (4) körgeli udılar :: ötrü ol üdün (5) t(e)ngri kanı hormuz<ta> t(e)ngri kamağ (6) t(e)ngriler kuvragı birle gang (7) ögüz katunı ulatı alku ulug (8) tirin kuvragı birle tükel bilge (9) biliglig t(e)ngri t(e)ngri burkan-(10)-ning ol y(a)rukluğ yalnçınga tartılıp (11) kamağun barça t(e)ngri burkan tapa (12) kelteler .. kaçan t(e)ngri t(e)ngri (13) burkan üskinte tegdüklerinte töpü-(14)-lerin 'engitdürüp .. biş tilgenin (15) yirke tegürüp yinçürü töpün yükünüp (16) üç yolu ongarula tegzinip kitip (17) birtin singlar olurtılar :: :: (18) oluru tüketip ötrü t(e)ngri kanı (19)

C. Kaya'nın Altun Yaruk yayınından; bu çalışmanın bütününde h,iç bir transkripsiyon işareti kullanılmaz, bu açıdan kısmî olarak UW'taki sistemle örtüşür. Kapalı e'nin kullanılmaması, /nk/ için ng harflerinin kullanımıyla da Berlin sistemiyle benzerlk gösterir.

üçünç iki

-131-

III.2a.

- 1 mengiz-lig kutlug buyan-lıg bilge
- 2 biliglig törü-lüg bolup ol y(a)ruk
- 3 -lar içinte közünmiş burkan-larig
- 4 körgeli udi-lar :: ötrü ol üdün
- 5 t(e)ngri kan-ı kormuz-ta t(e)ngri kamağ
- 6 t(e)ngri-ler kuvrag O -ı birle kang

M. Ölmez, Altun Yaruk, III. Kitap yayınından

- (1) ƣaltı yol kirtü erür tip. neçe aşnu aƣıƣ-lıƣ-ıƣ yorƣü-te öngi
- (2) ƣıterü tüketser yme amtı aƣıƣ -sız^a)-ıƣ yorƣü-te tuƣuldurmasar sizñi-
- (3) miş üçün sizingülük bolƣay sudurandiki ni'kay-lıƣ-l(a)r söz-legüçi öng
- (4) birle birikip yomdaru aƣıƣ-lıƣ aƣıƣ-sız ermiş tip amtı bildürkelir
- (5) üçün adırtılıƣ otƣuraƣ aƣıƣ-sız ertükin. anın munda ƣatnayı söz-
- (6) leser yme ok mün ƣadaƣ bolmaz tip 疏主云 astiramati bahşı
- (7) söz-l(e)r antaƣ ermez inçip alƣu nom-l(a)r otƣuraƣ bolur iki türlüƣ

S. Barutçu-Özönder'in üç itigsizler çalışmasından.

Yukarıdaki iki örnek Berlin ekolünün ä, č, ƣ, x, q, š harflerinin Türk harflerine (e, ç, ğ, h, k) uyarlanmış biçimidir diyebiliriz. Bu yöntemin tipik temsilcisi R.R. Arat'ın yukarıda değinilen ETS çalışmasıdır.

4. [yeg ü]sdünki bahşıƣ ayamakta öñi
/// //ysdwnky p'qşyq ''y'm'qt' 'wynky
5. [burhan] ƣuñın bulur tesär [o]runsuz sav ärür ,
///// qwdyn pwlwr tys'r /rwnswz s'v 'rwr ..
6. [öñrä] közünür kälmädük üdki alku burhanlar ,
///// kwyswnwr k'lm'dwk 'wydky ''lqw pwrq'n l'r ..
7. [anıñ] tıtagınta bodi köñülüg öriñürlär ;
///// tylt'q ynt' pwdy kwnkwl wk 'wrydwr l'r : :

Geçmişte Japonya ve Almanya'da bir ölçüde takip edilen UigWb (önceden Giessen, bugün Göttingen) ekolünü Türkiye'de de takip eden yayınlar vardır. Yukarıda M. Ölmez'in Bahşı Ögdisi'yayınından bir parça görülmektedir (1998).

